

PER UN RECURS DEL LÈXIC DE LA PEDRA SECA

Jordi Grau i Anna Jiménez, Observatori del Paisatge de Catalunya
Joaquim Monturiol, Eloi Domínguez i Anna Guix, filòlegs

Resum

Fruit de la comunicació lingüística presentada a la VII Trobada de la pedra seca, va sorgir la proposta d'elaborar un únic recull del lèxic relacionat amb el món de la pedra seca arreu del domini lingüístic del català. Aquesta comunicació exposa el procés iniciat per fer realitat aquest projecte, l'estat actual dels treballs i la previsió de finalització.

Antecedents

En la VII Trobada d'Estudi per a la Preservació de la Pedra Seca als Països Catalans, que tingué lloc a les Preses l'any 2013, es va incloure, per primera vegada, l'eix lingüístic com a objecte d'estudi per tal de fer palès l'enorme patrimoni lèxic que va lligat a aquesta tradició constructiva ancestral.

Dins el marc d'aquest eix, l'organització de la VII Trobada va encarregar als filòlegs Joaquim Monturiol i Eloi Domínguez de fer un estudi que permetés donar compte de quin era el vocabulari més o menys propi de la zona de la Garrotxa¹ relacionat amb les tècniques de la construcció amb pedra seca.

El que, a priori, semblava una tasca poc complexa es va anar ampliant. Per aquest motiu, quan van estar inicialment introduïts en el tema, van constatar que era un camp prou gran i que calia treballar-lo des de diferents vessants. Això els va dur a fer una recerca global de vocabulari relacionat amb la pedra seca en català.

Per tal d'obtenir el màxim de lèxic i expressions relacionades amb la pedra seca es va decidir fer un buidatge de la bibliografia existent. Cal dir que hi ha un volum important de bibliografia sobre la pedra seca als Països Catalans. En aquest sentit, es va poder disposar del fons documental de l'Observatori del Paisatge, que té la seu a Olot. A partir d'aquí, es va iniciar el buidatge exhaustiu de les publicacions existents: llibres, articles, etc. També es va fer un buidatge d'alguns articles publicats en diverses webs. Ara bé, cal dir que, si bé hi ha un nombre molt important de publicacions sobre la pedra seca, no hi ha, tret de comptades excepcions, treballs que tractin exclusivament el tema lingüístic. A banda d'aquest material publicat, també es van fer entrevistes orals a dos informants de la zona de la Garrotxa que han dedicat una part de la seva vida a la construcció de parets de pedra seca.

---

¹ MONTURIOL, J.; DOMÍNGUEZ, E. "El vocabulari de la pedra seca, un patrimoni lingüístic". A: *VII Trobada d'Estudi per a la Preservació de la Pedra Seca als Països Catalans*. Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 25. Olot: PEHOC, 2014.

Pep March, un dels informants orals que va contribuir a fer el recull de la Garrotxa

Es va decidir classificar la informació obtinguda d'aquest buidatge en els diferents blocs temàtics següents:

- Accions relacionades amb la construcció
- Tipus de construccions
- Materials de construcció
- Eines per a la construcció
- Noms referents als constructors
- Toponímia
- Altres

Aquesta classificació en diferents blocs temàtics havia de fer més fàcil la manipulació futura de les dades a treballar.

Una de les conclusions d'aquest recull va ser que calia preservar aquest patrimoni per tal de perpetuar la riquesa lingüística popular que va lligada a l'activitat. Es tenia clar que calia seguir investigant per tal d'ampliar el recull i contribuir a preservar aquest vocabulari de la pedra seca. De la mateixa manera calia incentivar els estudis d'aquesta mena arreu del domini lingüístic i el primer pas va ser decidir incloure un bloc temàtic dedicat a la llengua en les futures trobades. Aquest fet havia de despertar l'interès d'estudiosos de diferents territoris per contribuir al recull i fer-hi noves aportacions.

La segona conclusió és que calia posar fil a l'agulla per publicar aquest primer recull amb la voluntat que es pogués anar ampliant amb el temps i amb aportacions futures. Per això, des del primer moment, tant la Coordinadora d'Entitats per la Pedra Seca com, especialment, l'Observatori del Paisatge de Catalunya ja van manifestar el seu interès per poder publicar de manera virtual aquest patrimoni intangible i que tingués la particularitat de ser obert a noves aportacions d'arreu del territori i aconseguir que fos més ric.

De fet, des de l'inici de la seva activitat, l'Observatori del Paisatge de Catalunya ha dedicat especial atenció a l'arquitectura de la pedra seca, que dona caràcter a bona part dels paisatges rurals de Catalunya. Així ho corroboren l'elaboració del dossier digital "Paisatges de la pedra seca" (2007) (www.catpaisatge.net/dossiers/pedra_seca), el web Wikipedra (2011) (wikipedra.catpaisatge.net), la col·laboració en l'organització de la VII Trobada d'Estudi per a la Preservació de la Pedra Seca als Països Catalans formant

part del comitè científic i el comitè organitzador (2013) i l'adhesió a la Coordinadora d'Entitats per la Pedra Seca dels Països Catalans (2015). Per seguir aquesta línia, la idea de fer visible, de manera virtual, el treball realitzat pels filòlegs Quim Monturiol i Eloi Domínguez, resultava una bona oportunitat per seguir contribuint al coneixement d'aquest patrimoni.

Estat actual

Gràcies a la col·laboració de l'Observatori del Paisatge de Catalunya, que des del primer moment ha vist interessant aquesta vessant lingüística de l'estudi de la pedra seca, es va constituir un equip de treball format per tres filòlegs (Joaquim Monturiol, Eloi Domínguez i Anna Guix) i dos tècnics de l'Observatori del Paisatge de Catalunya (Jordi Grau i Anna Jiménez).

L'objectiu és elaborar una aplicació informàtica, que estarà disponible dins el mateix web de l'Observatori, on es podrà consultar tot aquest recull lingüístic i observar les diferències dialectals. Actualment, s'està elaborant una llista única de vocabulari que es pugui anar ampliant amb les aportacions que es facin d'arreu dels territoris de parla catalana.

Formen part d'aquest recull inicial unes 700 paraules de diferents àmbits vinculats a la pedra en sec. Mentre que l'estudi lingüístic, la classificació i la validació de tots els mots recollits és feina dels filòlegs del projecte, la part d'assessorament, tractament informàtic de les dades i la divulgació del projecte corresponen als tècnics de l'Observatori del Paisatge.

La feina en la qual s'està treballant de forma conjunta és el buidatge i la sistematització de les dades per poder-ne fer un bon tractament informàtic que permeti consultar el significat de cada paraula entrada i relacionar-la amb altres formes dialectals que s'utilitzin per referir-se a aquell mateix mot o significat en altres llocs del territori. L'estructura de la base inclou la paraula, la categoria gramatical, seguida de la definició i de la columna on apareixen altres formes dialectals per al mateix mot. Vegeu-ne un exemple:

MOT	CATEGORIA	DEFINICIONS	VARIANTS DIALECTALS
claper	m.	<p>1. Pedruscall que s'extreu d'un terreny de conreu i que s'apilona en un racó o que es diposita darrere d'una paret construïda amb aquesta finalitat. *Empordà, Mallorca, Balears, Olot, Osona.</p> <p>2. Tros de terra molt pedregós. *Catí, Menorca</p> <p>3. Barraca de pedra seca. Curiosament només s'anomenen així en aquest municipi ja que als del costat s'anomenen barraques (Mont-roig del Camp) o coves (Colldejou), mentre que claper vol dir el mateix que arreu del domini. *Pratdip</p>	<p>cloper, dipòsit, pataquer</p>

Exemple de la diversitat de formes dialectals del mateix mot

En les definicions s'ha seguit el criteri de no posar cap especificació geogràfica si la paraula és d'àmbit més general, com per exemple *aixada*. En cas contrari, s'ha especificat a quins llocs apareix recollida, com per exemple, el cas de *claper*, esmentat anteriorment.

Tota aquesta llista de mots ha estat contrastada amb diccionaris tant normatius (el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans DIEC) com descriptius (el *Diccionari català-valencià-balear* DCVB), que han ajudat a discernir si una paraula es podia considerar d'àmbit general o no, a observar si ja havien estat recollides abans i a contrastar els significats amb què apareixien. En els casos en què les definicions s'han extret literalment d'aquestes obres, es fa constar en la mateixa explicació mitjançant uns parèntesis (DCVB), (DIEC).

A continuació, es mostren alguns exemples de mots ben diversos referits a eines, persones, accions o tècniques relacionades amb la pedra seca que apareixen en aquest recull per tal d'il·lustrar la varietat i el sentit d'aquest projecte.

MOT	CATEGORIA	DEFINICIONS	VARIANTS DIALECTALS
estiràs	m.	1. Tronc en forma de forca o i grega amb travessers al damunt per transportar pedres amb tracció animal. *Castelló, les Borges Blanques.	carriot , tiràs , tirapedres , estirapedres , ròssec , arrossec
rastrell	m.	1. Tècnica consistent a col·locar les pedres de la paret en forma vertical. *Bages.	rastell , plec de llibre , coberta , corona , rastellada
paretsecaire	m.	1. Persona que construeix parets de pedra seca. *Olot.	paredador , marginador , marger , margener , margeter , mestre de cases , paretaire
cocó	m.	1. Forat o armari fondo arran de terra, a l'interior d'una barraca, emprat per desar les eines llargues. 2. Forat al centre de les cisternes per poder pouar quan hi ha poca aigua. *Castelló. 3. Clot natural obert en la roca dins el qual es posa aigua quan plou o quan hi arriba la mar. Podia ser ampliat i cobert amb pedres per reduir l'evaporació. *Balears.	
reblir	v. tr.	1. Omplir una paret amb farcit de pedres més petites. *Mallorca.	Reblar , reblumar

Exemples de mots presents al recull de vocabulari

Tal com es veu en els exemples anteriors, la varietat de mots recollits va des de tècniques constructives (*rastrell*), eines (*estiràs*), accions relacionades amb la pedra seca (*reblir*) o maneres d'anomenar els artesans de la paret seca (*paretsecaire*).

En l'apartat de les definicions s'han relacionat les diferents accepcions que es troben per a cada mot. Sovint, s'han aglutinat les definicions similars, recollides en diverses fonts, en una de sola per tal de no sobrecarregar les entrades d'informació. Al final de cada definició hi ha un asterisc amb el lloc geogràfic on s'ha documentat a partir de la bibliografia esmentada. En cas que la definició sigui d'àmbit general, no hi ha asterisc ni cap referència geogràfica.

Pel que fa a la columna de les variants dialectals, s'han relacionat només mots, és a dir, s'han llistat altres formes dialectals que estan relacionades amb aquell mot. Per exemple, en el mot *paretsecaire* s'hi ha associat *paredador*, *paretaire*, *margener*.... Això vol dir que aquests mots coincideixen en un o més d'un significats.

En relació amb la preparació de la pàgina web, s'està treballant amb el cercador de paraules, el formulari d'entrada d'informació, la imatge final del web i la infraestructura de la base de dades informàtica per acollir el recull de vocabulari. Aquesta pàgina web s'integrarà a l'actual Dossier de Paisatges de Pedra Seca (www.catpaisatge.net/dossiers/pedra_seca), administrat per l'Observatori, amb un nou apartat on es podrà trobar el recull de vocabulari.

Aparença que tindrà el recull de vocabulari

Intenció de futur

La intenció és que aquest recull es converteixi en una publicació viva, amb interès lingüístic, i que permeti reflectir la gran varietat de mots i de formes dialectals per

referir-se als mateixos estris, accions, tipus de construccions, etc. relacionats amb el món de la pedra seca.

Ha de ser una publicació viva perquè ha de permetre anar millorant i s'ha d'anar ampliant a partir de les aportacions que puguin fer-hi els aficionats o experts en pedra seca i els lingüistes a través de la pàgina web. Qualsevol persona podrà contribuir al recull entrant el mot, el significat i el lloc d'on és.

Un cop rebudes les aportacions, comentaris, etc., seran supervisats pels filòlegs a fi de poder aclarir possibles dubtes. Un cop validats, s'incorporarien al web.

Per això, volem convidar totes les associacions d'amics de la pedra seca que incentivin treballs d'investigació lingüística similars en les seves respectives entitats o comarques i així contribuir a preservar aquest ric patrimoni que s'està perdent cada dia que passa.

Aquest fons lèxic inicial que s'ha format, com hem dit, a partir del buidatge de bibliografia, webs i altres estudis d'arreu dels territoris de parla catalana és, ja d'entrada, una eina útil i interessant. Ara bé, volem que creixi encara més amb les aportacions tant d'aficionats com d'experts de diferents procedències geogràfiques.